

Béla: Wosinski Mór életrajza. Szekszárd, 1908. – *Solymár Imre*: „A jeles pap, a kitűnő férfiú, a nagy tudós elejtett áldozata lőn a vallási-politikai harcoknak.” A Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve XIX. (1996) 49–56. old. – *Bóna István*: Wosinsky Mór és temetői. In: Kiss Gábor – Somogyi Péter: Tolna megyei avar temetők. Bp. 1984. 7–15. old. – *Mészáros Gyula*: A szekszárdi múzeum hetven éve (1895–1965). Szekszárd, 1966. – *Mészáros Gyula*: Wosinsky Mór és a szekszárdi múzeum. Szekszárd, 1966. *Gaál Attila*: Tolna vármegye múzeumának megalakulása és közművelődési tevékenysége a század első évtizedeiben. A Szekszárdi Béri Balogh Ádám Múzeum Évkönyve I–VII. (1975–1976) 3–27. old. – *Kőhegyi Mihály* – *Szabó Géza*: Wosinsky Mór szakfelügyelői tevékenysége és a századforduló vidéki múzeumai. A Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve XIX. (1996) 9–47. old. – *Szilágyi Miklós*: Régészeti leletek és leletmentések híre a szekszárdi újságokban (1897–1910.). A Szekszárdi Béri Balogh Ádám Múzeum Évkönyve X–XI. (1979–1980) 413–423. old.

Dr. Torma István

Széchenyi Ferenc gróf (1754–1820)

Kétszázötven éve született Széchenyi Ferenc gróf. A 2004-es esztendő méltán jelöltetett Széchenyi emlékévvé, a XIX. század elején tett alapítványai révén az újkori Magyarország és a magyar főváros infrastruktúrája, gazdasági, társadalmi és kulturális intézményeinek sora a Széchenyi nevet idézi. Ferenc gróf nevét a Magyar Nemzeti Múzeum, és az Országos Széchenyi Könyvtár. A Magyar Nemzeti Múzeum és könyvtára, a mai Országos Széchenyi Könyvtár alapítója, adományával az első magyar közgyűjtemény, s egyúttal a későbbi magyar szakmúzeumi hálózat alapjainak megteremtője. István gróf a Magyar Tudományos Akadémia, a Pestet és Budát összekötő első állandó híd, a Lánchíd, a magyar gőzhajózás, a folyamszabályozások, vasútépítkezések, a kereskedelmet, ipart, kultúrát szervező egyesületek, egyletek és kaszinók alapítója.

A családtörténet két legkiemelkedőbb alakja, Széchenyi Ferenc és fia, Széchenyi István, részben követte a családi tradíciót, részben kiemelkedett abból, és ellentmondott annak. Dunántúli nagybirtokos arisztokrata család tagjai történelmi szerepet vívó elődökkel és leszármazókkal. A XVII. század első felében szerezték nemesi oklevelüket és jelentős birtokaikat. A család jövőjét az ügyes vagyonszerző, gazdaságszervező politikus, egyházpolitikus, Széchenyi György (1592–1695) esztergomi érsek alapozta meg. Unokaöccse, ifj. Széchenyi György (1656–1732), a grófi cím megszerzője részt vett a török elleni háborúban. A Széchenyiek jelentős egyházi, politikai és katonai pályát futottak be, de élen jártak a kultúra és a művészet támogatásában is. Széchenyi György egyházi, oktatási, kulturális és humanitárius alapítványival jezsuita kollégiumokat Győrött, Budán, Kőszegen, Esztergomban, Egerben, Pécsen, domonkos, ferences, kapucinus, trinitárius, Ágoston-rendi, Orsolya-, és Clarissa-kolostorok sorát, a budai papnöveldet, a győri, budai, lőcsei és trencsényi nemes fiúneveldet alapította. Ő állította helyre a török háborúban elpusztult Szt. István Papnevelő Intézetet.

Széchenyi Ferenc 1754. április 29-én született Fertőszéplakon gr. Széchenyi Zsigmond és gr. Cziráky Mária másodoszülött fiaként. Idősebb fivére, József fiatal felnőtt korában bekövetkezett halála után a felhalmozott családi vagyon örököse lett. Tanulmányait Sopronban és Szombathelyen végezte, majd Bécsben a Theresianumban fejezte be 20 éves korában. Az 1772–1774 között itt töltött évek, az intézet szellemisége, tanárai, tanuló társai meghatározó hatással voltak a gróf gondolkodására, kialakult műveltségére és egész pályafutására.

Jeles tanárai közül kiemelkedik a jezsuita Schönwisner István, a magyarországi érmekek és római régiségek tudósa, és a magyar címetartó nagy alakja, Pálma Károly. A Theresianum könyvtára és annak tudós könyvtárosa, Denis Mihály vezette be az ifjú gróft a könyvtárrendezés és a bibliográfia ismeretébe. Széchenyi könyvtára és hungarikum gyűjteménye alapeszméinek egyik forrása itt kereshető. Az egyik iskolatárs, gróf Festetics György, a Georgicon későbbi alapítójának szellemi rokonsága családi kapcsolatokra is kiterjedt. A testvérhűg, a mű-

velt, szép és gazdag gróf Festetics Julianna, előbb Széchényi József, annak halála után Ferenc gróf hitvese lett.

A Theresianum minősítése Széchényi Ferencről az 1874-es távozásakor tömör, jellemző mondat: „Tehetségei és lelki ereje kiváló. Közepes szorgalom ellenére előmenetelt tett. Erkölcsei jók.” 1775–76-ban Pesten a királyi táblán joggyakornok. A Szlávy Pál királyi ügyigazgató mellett betöltött jurátsui év után a kamarási méltóságot is elnyerte.

Pályafutását a XVIII. század utolsó negyedében a felvilágosult abszolutizmus, a jozefinista politika híveként és a felvilágosult reformtörekvések támogatójaként kezdte. A család hagyományos uralkodóhűsége mellett felvilágosult szellemisége, jobbító szándéka szerencsésen találkozott II. Józsefnek a Habsburg Birodalmat modernizálni kívánó törekvéseivel. A községi kerületi táblán assessor, hamarosan a horvát bán helyettese, királyi biztos valóságos belső titkos tanácsos 1785-től. Állami hivatalairól II. József centralizációs törekvéseinek a magyar alkotmány bázisát jelentő vármegyarendszert sértő intézkedése, az adminisztrátori rendszer elentmondásossága miatt lemondott.

1786-ban megromlott egészségi állapotára hivatkozva kéri felmentését, „...egészségi állapotom, mely természetes gyengeségénél fogva napról napra mindinkább érzi az érdemem nélkül rám ruházott hivatal súlyát és jelentőségét.” – írja a császárnak szóló levelében Széchényi Ferenc gróf, a felvilágosult gondolkodó, a racionális szervező, az ország modernizálásának híve, II. József felvilágosult abszolutizmusának eddigi támogatója. Magas hivatalaiban olyan császári rendeletek végrehajtása is feladta volt, amelyek összeütköztek nemzeti érzéseivel, és a magyar alkotmány, a *pragmatica sanctio* elveivel, és betűivel is ellenkeztek. A császári törekvések ambivalens fogadtatása a gróf részéről azt követően erősödött fel, hogy felismerte II. József reformjai Magyarországon nemcsak azokat az intézményeket számolják fel, amelyek a haladás akadályai, de a nemzeti lét alapját képező magyar nyelvet is támadja a német nyelv hivatalossá tételével. S a kalapos király a nemzeti királyságot, az önálló államiséget is megkérdőjelezi jelképének, a magyar koronának Bécsbe szállításával. Széchényi Ferenc gróf ezzel kapcsolatos nézeteit nyilvánosságra is hozta, ám lelki küzdelmei ellenére még elvállalta a királyi biztosi címet és az ezzel kapcsolatos teendőket 1786 végéig.

Felvilágosult gondolkodása és közvetlen szellemi és munkatársi kapcsolatai révén – Hajnóczy a gróf mellett működött személyes titkárként 1781 óta – közelről megérintette a szabadkőműves mozgalom. Az összeesküvés vádjá alól távolléte, hosszabb külföldi utazása mentesítette. Belgiumban és Angliában járt, mintegy tanulmányúton, felesége, egy titkár és egy orvos kíséretében. A gyáripar, a mezőgazdaság, az állattenyésztés és az infrastruktúra kiépítése érdekelte.

A külföldi utazást követően a Széchényi család a birodalmi fővárost választotta téli lakóhelyül, így a Széchényi gyerekek ott nevelkedtek, István ott is született. Az aulikus családi hagyomány, a felvilágosult gondolkodás és az erős nemzeti öntudat nyilvánul meg abban a magatartás formában, amelyet a főúri családról Pálóczi Horváth Ádám örökölt meg Kazinczynek szóló levelében: „Bécsben mind a fijának mind a leányának magyar asszony dajkákat tart, akik (magyar) fejrevalóban hordozzák a kis grófokat a bástyákon.” Ugyanez az indíttatása Széchényi Ferenc mecénási tevékenységének; a magyar művelődés, tudomány, kultúra, a magyar nyelv támogatása, amikor anyagi bázist nyújt Tessedik Sámuel, vagy Pálóczi Horváth Ádám munkáinak megjelenéséhez. Mecénásként áll Kazinczy Ferenc, Révai József és Csokonai Vitéz Mihály mögött is.

Széchényi Ferenc a II. Lipót alatt helyreállított magyar alkotmányosság keretei között az országgyűlés nemesi reformmozgalmában tevékenykedett, átfogó terveket készített, mintegy előképét Széchényi István Stádiumának. A XVIII. század utolsó éveiben, I. Ferenc uralkodása idején néhány évre visszatért a politikába; vármegyei főispán, a Dráva és a Duna szabályozásának királyi biztosa, főkamarszmester, országbíró-helyettes címeket viselt, hivatalt látott el.

1802-ben a már másfél évtizede tudatos munkával, szakemberek bevonásával létrehozott *hungarica* gyűjteményét – 11884 nyomtatványt, 1150 kéziratot, 144 kötet térképet és metszetet, 2029 nemesi címert és a 2665 db-ot számláló érem- és régiséggyűjteményt – a nemzetnek adományozta. A Nemzeti Múzeum és a nemzeti könyvtár megalapítása pályája második, visszavonuló, a vallási rajongástól sem mentes szakaszában is megőrzött reformtörekvéseinek bizonyítéka. Felajánlását 1802. november 25-én az uralkodónak tette, aki azt 1802. november

26-án fogadta el. A magyar országgyűlés az 1807. évi XXIV. tc.-kel az új intézményt Museum Hungaricum néven a nemzeti birtokába vette. Maga az adományozó és a család több tagja a továbbiakban is támogatta adományaival a nemzet múzeumát. Alapítólevelében kikötötte, hogy a múzeum vezető hivatalnokát ő, majd utódai jelölhessék ki. Hungarica gyűjteménye képezi a nevét viselő Országos Széchényi Könyvtár és a Magyar Nemzeti Múzeum alapját. Támogatta az első szakkatalógus megjelenését is. Az Magyar Nemzeti Múzeum Természeti Tárárt (a később önállósult Természettudományi Múzeumot) hitvese Festetics Julianna – a keszthelyi Georgicont alapító Festetics György (1755–1819) nővére – ásványgyűjteményének adományozásával hívta életre.

Széchényi Ferenc elismerésül megkapta az aranygyapjas rendet 1808-ban. Tudomány- és kultúrapártoló tevékenységét tudományos társaságok is elismerték; a göttingeni, a jénai, a varsói, és a bécsi tudományos társaság tagja lett. 1865-ben az újabszolutizmus idején Ybl Miklós tervei alapján, a múzeum palota első emeletén Széchényi emléktérmet rendezett be a hálás utókor az intézmény és a lelkes magyar nagyhatalmak kezdeményezése nyomán. A Magyar Nemzeti Múzeum az alapítás évfordulóján, november 25-én a Széchényi-teremben, Széchényi Ferenc J. Ender festett portréja előtt évenként Széchényi Ferenc-emléklakettel fejezi ki elismerését az intézményt kiemelkedően támogató személyiségeknek, és tudományos munkatársainak.

Az 1820 decemberében bekövetkezett halála után fiában, István grófban megfogant gondolatok a magyar modernizáció, az ország, a főváros további épülésére szolgáltak. A Széchényi Lánchíd, Pest-Budát összekötő első állandó köhíd felépítésének eszméje ugyanis az apja halála hírére Debrecenből Pesten át Bécsbe tartó, a zajló jeges Dunán napokig átkelni nem tudó Széchényi Istvánban akkor fogalmazódott meg először.

Körmöczy Katalin

Móricz Zsigmond Magyarországa

1. 125 évvel ezelőtt született a XX. századi magyar próza mestere, Móricz Zsigmond. Ennek az ötnegyed századnak első felét végigélte, a második fele azonban az utókoré. Annyi idő telt el halála óta, amennyi itt e földi létben megadatott neki. Vajon ez a második, már csak a művekben megtestesülő életidő ugyanúgy tükrözi hatóerejét, mint testi jelenlétének időszak? Nincs mérőeszközünk ennek számbavételére. Írásai azonban itt maradtak, s ha belelapozunk az életmű kötetéibe, ma is megérint az ábrázolt korok és sorsok gazdagsága. Veres Péter is tanúsította: „Ő ismerte ezt a mélységben kavargó magyar világot, szerette ezt a világot, s teljes emberségével azonosult vele.”

Ha nem csupán irodalomtudományi nézőpontból, hanem művelődéstörténeti érdeklődéssel tekintünk Móricz teljesítményére, akkor abban kell látnunk páratlan jelentőségét, hogy mindenképp gazdagabban mutatta be a XX. század első felének Magyarországot. Ahogyan Illés Endre megfogalmazta: „Ő írta meg az igazi magyar fűvészkönyvet, a teljeseget, az izgalmasat, a remeklést. Ő a magyar társadalom nagy számbavevője: a nincsteléneké, a szegényeké, a napszámosoké, a kisembereké, akár a Tiszántúlon élnek, akár a Felvidéken vagy az ország bármelyik táján.” Az irodalomtörténész Kovács Kálmán is kiemelte: „Lenyűgöző volt a szegények szerelmesének emberi-művészi világa! ... A kételkedőket is zavarba ejtette ez a gazdagság, mert oly roppant erővel jelentette magát írásaiban az élet, hogy megsápasztott minden mesterséges fényforrást.”

Téved azonban, aki arra gondol, hogy a Móricz-művek úgy hordozzák életanyagukat, mint valami muzeális kiállítás, a valóságot pontosan megidéző skanzen, hiszen az író nemcsak ábrázolója korának, hanem ítéletmondója is. Sánta Ferenc mutatott rá: Móricz tudta, „hogy a művész, de az író legkivált az örök és változatlan erkölcsi igazság szószólója, hirdetője és annak megmutatója. Hogy az írástudó parancsa szüntelenül elmondani, hogy a rossz és alantas nem méltó az emberhez, hogy a nemtelen és a gonosz idegen tőle, de a jó és a nemes viszont legbelsőbb sajátja.” A Móricz-műveket olvasva tehát nem csupán egy adott kor, egy meghatározott társadalmi réteg, valamilyen egyéni magatartásmód szemlélői leszünk. Az áb-